

УДК 37.091.3:37.091.4(075.8)

DOI: <https://doi.org/10.35774/gsip2026.01.175>

Наталія ДУБ

*кандидат наук з державного управління, доцент
КЗВО ЛОР «Львівська медична академія імені Андрея Крупинського»
м. Львів, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6193-9407>*

АНАЛІЗ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ МЕТОДІВ І ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ІНВАЛІДНІСТЮ ТА ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ З УРАХУВАННЯМ РІЗНИХ НОЗОЛОГІЙ

Анотація. У статті розглянуто актуальні проблеми інклюзивної освіти в сучасному освітньому середовищі, зокрема для здобувачів освіти з інвалідністю чи особливими освітніми потребами та обмеженими можливостями здоров'я.

Визначено ключові виклики інтеграції таких здобувачів в освітній процес: наявність стереотипів щодо інвалідності, недостатність підготовки педагогічних кадрів, матеріально-технічні бар'єри та труднощі соціальної адаптації.

Проаналізовано сучасні найпоширеніші стратегії навчання здобувачів освіти з інвалідністю чи обмеженими можливостями здоров'я: візуальний супровід навчання; урахування типу сприйняття інформації; індивідуальні програми навчання; використання цифрових технологій; групова робота та співпраця.

Розглянуто специфіку організації освітнього процесу для двох нозологічних груп: здобувачів освіти із порушеннями слуху та зору. Охарактеризовано найпоширеніші спеціалізовані методи і засоби навчання для здобувачів освіти із порушенням слуху (візуальний супровід – жестова мова або міміка, читання з опорою на візуальні матеріали, застосування оптичних допоміжних засобів – збільшувального скла або телекомунікаторів); додаткові засоби спілкування – індивідуальних транскрипцій – усних або знакових мовних транскрипцій, сенсорних систем або комп'ютерних програм, що полегшують спілкування; сучасні цифрові технології; регулярна перевірка розуміння інформації та зворотний зв'язок; робота з індивідуальними тьюторами або фахівцями).

Визначено найпоширеніші спеціалізовані методи і засоби навчання для здобувачів освіти із порушенням зору: шрифт Брайля та читання; збільшувальні

© Наталія Дуб, 2026

пристрої для навчання – збільшувальне скло, лупи, відеозбільшувачі, спеціальні програмні та комп'ютерні засоби для зчитування тексту; альтернативні формати матеріалів; використання наочно-графічної опори; індивідуальний супровід та зворотний зв'язок. Узагальнено значущість адаптованих методів і засобів навчання для створення інклюзивного освітнього середовища.

Ключові слова: здобувачі освіти з інвалідністю, особливі освітні потреби, нозології, спеціалізовані методи навчання, інклюзивна освіта.

Nataliia DUB,
PhD in Public Administration, Associate Professor
Municipal Higher Education Institution of Lviv Regional Council
“Andrii Krupynskyi Lviv Medical Academy”
Lviv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6193-9407>

ANALYSIS OF SPECIALIZED METHODS AND TEACHING AIDS FOR LEARNERS WITH DISABILITIES AND SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS, TAKING INTO ACCOUNT DIFFERENT NOSOLOGIES

Abstract. The article examines current issues of inclusive education in the modern educational environment, particularly for students with disabilities, special educational needs, and limited health capabilities. Key challenges to integrating such students into the educational process are identified, including existing stereotypes regarding disability, insufficient teacher training, material and technical barriers, and difficulties in social adaptation. The study analyses the most common contemporary strategies for teaching students with disabilities or limited health capabilities, including visual support, consideration of individual information perception types, individualized learning programs, the use of digital technologies, and group work and collaboration.

The article also addresses the specifics of organizing the educational process for two nosological groups: students with hearing impairments and students with visual impairments. The most common specialized teaching methods and tools for students with hearing impairments are described, including visual support (sign language or facial expressions, reading with visual aids, use of optical devices such as magnifiers or telecommunication tools); additional communication aids (individual transcripts – oral or signed, sensory systems, or computer programs that facilitate communication); modern digital technologies; regular comprehension checks and feedback; and work with individual tutors or specialists. The most

common specialized teaching methods and tools for students with visual impairments are also outlined: Braille and Braille reading; magnification devices for learning, such as magnifying glasses, video magnifiers, and specialized software and computer tools for reading texts; alternative formats of materials; use of visual-graphic supports; and individualized support and feedback. The study emphasizes the significance of adapted methods and teaching tools for creating an inclusive educational environment.

Keywords: students with disabilities, special educational needs, nosologies, specialized teaching methods, inclusive education.

Постановка проблеми. Сучасний світ зазнав значних змін у багатьох сферах завдяки нещодавньому технологічному прогресу. Освіта є однією з тих галузей, на яку помітно вплинули такі зміни. Основна тенденція в сучасній освіті полягає в прийнятті підходу, орієнтованого на здобувачів освіти, замість традиційних підходів, орієнтованих на викладачів, оскільки кожен здобувач освіти унікальний, а його стилі навчання та здібності значно відрізняються один від одного [Ozbal & Eski, 2019]. Принцип рівних можливостей в освіті є одним з основних пріоритетів демократичних суспільств, і саме це неможливо забезпечити здобувачам освіти з особливими освітніми потребами (ООП) без опори на принципи інклюзивної освіти [Agha & Daou, 2018]. Розвиток інклюзивної освіти є одним із найважливіших і перспективних напрямів у сучасній українській системі освіти. Інклюзивна освіта основним завданням визначає розробку такого підходу до викладання та навчання, який би максимально повно задовольняв потреби в освітніх послугах здобувачів освіти з обмеженими можливостями здоров'я (ОМЗ) та ООП [Бугайчук, 2019].

Здобувачі освіти з ООП мають інші потреби та характеристики від своїх однолітків з типовим розвитком з точки зору фізичного, соціального, психічного та емоційного розвитку. Також здобувачі освіти з ООП можуть суттєво відрізнятися від рівня, очікуваного для їхнього віку, з точки зору індивідуальних характеристик та освітньої компетентності з різних причин. Тому погоджуємося з Г. Коссова-Сіліною, яка зазначає, що існує необхідність у створенні правових, адміністративних та освітніх заходів для того, щоб здобувачі освіти з ООП та ОМЗ мали рівні можливості в освіті та життєвих можливостях, як і особи з нормальними характеристиками розвитку. Це, на думку науковиці, сприятиме запобіганню стигматизації осіб з ООП, оцінюванню без акценту на відмінностях, підготовці індивідуалізованих освітніх програм, забезпеченню менш обмеженого середовища в освіті [Коссова-Сіліна, 2024]. Тому можемо стверджувати, що сьогодні кожна людина з ООП чи ОМЗ має право отримувати освіту, як і її однолітки, а практика інтеграції та інклюзії посилилася задля їхньої інтеграції до звичайного освітнього середовища, щоб вони мали змогу проводити час та отримувати освіту з однолітками, відчували себе частиною суспільства і, таким чином, підвищувати власну впевненість у собі та здобували навички, необхідні у повсякденному житті.

Водночас, у суспільстві досі існує низка проблем, пов'язаних з інтеграцією здобувачів освіти з інвалідністю та ОМЗ в освітній процес, серед яких:

- наявність стереотипів щодо інвалідності;
- недостатність інформації у нормотипових здобувачів освіти щодо інвалідності та щодо можливості їхніх однолітків з інвалідністю, ОМЗ чи ООП;
- недостатність спеціалізованого обладнання та засобів, що полегшують освітній процес для здобувачів освіти з ОМЗ;
- недостатня підготовка педагогічних кадрів;
- бар'єри соціальних відносин, труднощі у соціальній адаптації та інтеграції до колективу однолітків та інших.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасних наукових дослідженнях інклюзивна освіта розглядається як міждисциплінарне явище, що поєднує педагогічні, соціологічні та управлінські підходи для забезпечення рівних освітніх можливостей для здобувачів з ООП. Сучасними науковцями розглянуто різноманітні аспекти інклюзивної освіти, зокрема: теоретичні та практичні аспекти інклюзії (О. Антощак (2019), А. Бугайчук (2019)); різновекторність теоретичних стратегій та практичних методик педагогічного супроводу (О. Касьянова, О. Венгловська та В. Дем'яненко (2025), Г. Коссова-Сіліна (2024)); специфіка формування відкритого освітнього середовища та використання міжнародного досвіду для оптимізації освітнього процесу (Г. Афузова (2021), Х. Дрималовська (2019)); індикатори та механізми ефективності інклюзивного середовища (О. Мартинчук (2016), Н. Цибуляк (2024), К. Чупіна (2020)). Загалом, інклюзивна освіта вимагає поєднання теорії, практики та технологій для ефективного навчання здобувачів з ООП. У вітчизняних дослідженнях бракує порівняльного аналізу ефективності методик і стратегій інклюзії, що визначає актуальність подальших наукових пошуків.

Метою статті є аналіз спеціалізованих методів і засобів навчання, які доцільно застосовувати під час навчання здобувачів освіти з інвалідністю, ООП чи ОМЗ з урахуванням різних нозологій.

Виклад основного матеріалу. Здобувачі освіти з ООП, ОМЗ чи інвалідністю представляють різноманітну групу здобувачів освіти, які потребують унікальних підходів до освіти з огляду на різноманітні когнітивні, емоційні, фізичні та сенсорні проблеми. Система освіти, традиційно розроблена для обслуговування більш однорідного колективу здобувачів освіти, часто має труднощі з повним задоволенням індивідуальних освітніх потреб здобувачів освіти з ОМЗ чи ООП [Антощак, 2019, с. 73]. Незважаючи на зростаючий акцент на інклюзивній освіті, значна кількість ЗВО стикаються зі значними перешкодами у наданні ефективної, персоналізованої підтримки, яка може оптимізувати результати навчання для цих здобувачів освіти з ООП та ОМЗ. Сучасна інклюзивна освіта в ЗВО, на думку К. Чупіної, повинна базуватися на таких положеннях:

- надання однакових можливостей всім здобувачам освіти, зокрема й з ОМЗ чи ООП здобувати високоякісну освіту, кваліфікацію та спеціалізацію;

– організацію навчальної та позааудиторної діяльності здобувачів освіти незалежно від їхніх відмінностей, зокрема й інтелектуальних та фізичних;

– подолання всіх матеріально-технічних бар'єрів з метою освоєння системою знань та формування фахових компетентностей усіх здобувачів освіти у ЗВО, зокрема й з ОМЗ чи ООП;

– організацію освітнього процесу, що передбачає реалізацію різноманітних та необхідних ресурсів, що дають змогу підвищувати академічні показники всіх здобувачів освіти незалежно від рівня інтелектуального та фізичного здоров'я;

– інтеграція суб'єктів освітнього процесу для створення сприятливих та позитивних відносин усередині освітнього співтовариства, спрямованих на розвиток особистісно-ціннісних орієнтацій здобувачів освіти;

– розвиток особистісного потенціалу здобувачів освіти у ЗВО незалежно від нозології, віку, соціально-економічного статусу [Чупіна, 2020].

Одним з найважливіших чинників професійної підготовки здобувачів освітнім з інвалідністю чи ОМЗ є індивідуалізація навчальної діяльності, яка реалізується з урахуванням особливостей їхньої пізнавальної діяльності, інтелектуальних здібностей, емоційно-вольових і психофізичних можливостей [Цибуляк, 2024]. У дослідженнях О. Мартинчук зазначає, що під час навчання здобувачів освіти з ОМЗ необхідно враховувати співвідношення вербальних і невербальних компонентів інтелекту, творчих і шаблонних способів вирішення інтелектуальних завдань, особливості цілеутворення в процесі інтелектуальної діяльності, сформованість понять та інтелектуальних операцій [Мартинчук, 2016, С. 149].

Організація спеціальних умов, необхідних для реалізації когнітивних та інших можливостей здобувачів освіти з інвалідністю чи ОМЗ / ООП, передбачає реалізацію умов, необхідних для оптимальної реалізації актуальних і потенційних можливостей (когнітивних, енергетичних і емоційно-вольових, зокрема й мотиваційних), які може здобувач освіти з вадами розвитку в процесі навчання [Agha, EL Daou, 2018]. Навчання здобувачів освіти з ОМЗ та інвалідністю неможливе без урахування цих потреб. З огляду на це, ключовими напрямками (умовами) навчальної роботи зі студентами з ОМЗ є:

– необхідність підготовки здобувачів освіти з інвалідністю чи ОМЗ до засвоєння освітньої програми;

– формування навчальної мотивації і позитивного ставлення до навчання;

– подання програмного матеріалу з урахуванням особливостей та індивідуальних нозологічних характеристик здобувачів освіти з інвалідністю;

– спеціальні умови організації занять;

– контроль за розумінням навчальними новим матеріалу;

– використання спеціалізованих методів та засобів навчання.

Для забезпечення якості освіти, важливо, щоб професорсько-викладацький склад мав адекватні уявлення щодо загальних та специфічних закономірностей порушеного розвитку, серед яких «уповільнена швидкість

прийому, переробки та зберігання інформації, відставання у розвитку всіх видів мисленнєвої діяльності, більш низька працездатність і швидша виснажуваність, ... своєрідні при кожному виді порушеного розвитку недоліки мови (тобто недоліки словесного опосередкування), специфічні недоліки моторики» тощо [Ярмола, 2025, С. 25]. Варто зазначити, що здобувачам освіти з ОМЗ та інвалідністю потрібна більша кількість повторень та тренувань для формування професійних компетентностей. Тому на лекції/заняття доцільно використовувати повільніший темп мовлення і швидкість подання матеріалу, викладач повинен чітко говорити, виразно вимовляти закінчення слів, прийменники і займенники. Під час усного спілкування необхідно враховувати особливості здобувачів освіти з ОМЗ, наприклад, особами з вадами слуху, необхідно знаходитися на досить близькій відстані, щоб було видно обличчя, оскільки вони у сприйнятті мовної інформації задіюють слуховий та зоровий аналізатор. Якщо здобувач освіти з сенсорними порушеннями не зрозумів висловлювання, доцільно перефразувати повідомлення з використанням синонімів або лаконічної фрази.

Власна практика свідчить, що у здобувачів освіти з інвалідністю чи ОМЗ швидше настає втома, що знижує їхню працездатність, тому викладачеві на лекціях і семінарах необхідно організовувати невеликі паузи або перемикати студентів з одного виду діяльності на інший.

У процесі проведення занять для здобувачів освіти з інвалідністю чи ОМЗ рекомендується використовувати різноманітний наочний матеріал. Складні для розуміння теми повинні бути забезпечені великою кількістю засобів ілюстративної наочності, зокрема анімацією та відеоматеріалами. Викладачеві необхідно поєднувати усну подачу матеріалу з використанням візуальних опор (сурдопереклад запитань і відповідей всіх учасників бесіди; запис ключових питань з теми обговорення під час заняття; використання необхідних електронних матеріалів для ілюстрування питань і контексту обговорюваної проблеми, тактильне/брайлівське представлення професійних термінів, власних імен тощо). Інформація, що містить різні терміни, назви, числа, адреси, прізвища, повинна дублюватися в письмовому вигляді на екрані / дошці або в спеціальних файлах, відправлених на персональний мобільний пристрій / ПК здобувачів освіти з інвалідністю з ОМЗ чи ООП. Наприклад, зі здобувачами освіти з порушеннями слуху, зору та опорно-рухового апарату доцільно проводити заняття в мультимедійній аудиторії, де є можливість підкріплення основних положень лекційного матеріалу необхідним відеорядом.

Безсумнівно, спеціалізовані методи та засоби навчання є важливою складовою ефективної роботи зі здобувачами освіти з ООП, ОМЗ та інвалідністю, оскільки вони дають змогу адаптувати освітній процес до індивідуальних потреб кожного здобувача освіти. На основі аналізу наукової літератури [Касьянова, Венгловська, & Дем'яненко, 2025; Dell'Anna, Pellegrini,

& Janes, 2019] дає змогу виокремити деякі з найбільш поширених стратегій навчання здобувачів освіти з ОМЗ/ООП:

1) візуальний супровід навчання: для багатьох здобувачів освіти з ООП важливо використовувати візуальні матеріали, такі як графіки, діаграми, схеми та ілюстрації, щоб краще зрозуміти інформацію. Візуальний супровід може використовуватися для подання інструкцій, організації завдань і навчального матеріалу;

2) урахування типу сприйняття інформації: кожен здобувач освіти має власний унікальний стиль навчання, що вимагає врахування різних типів сприйняття (зоровий, слуховий і кінестетичний) та застосування відповідних методів навчання для забезпечення ефективного засвоєння матеріалу;

3) індивідуальні програми навчання: розроблення індивідуальних програм навчання дає змогу викладачам адаптувати зміст, матеріали та оцінювання згідно потреб кожного здобувача освіти. Індивідуальна програма навчання враховує індивідуальні здібності й прогрес здобувача освіти з ОМЗ чи ООП, а також визначає доцільні методи навчання;

4) використання цифрових технологій: сучасні технології – комп'ютери, планшети та програмне забезпечення, можуть бути ефективним інструментом для навчання здобувачів освіти з ООП/ОМЗ, зокрема для читання, запису, математичних обчислень та інших навчальних завдань, що допомагає їм долати труднощі та досягати успіху;

5) групова робота та співпраця: залучення здобувачів освіти з ООП/ОМЗ до групової роботи та співпраці в групі сприяє розвитку їхніх комунікативних і соціальних навичок, а також дає можливість отримувати підтримку та схвалення від однолітків, що позитивно впливає на їхню самооцінку.

Адаптовані та спеціалізовані методи і засоби навчання здобувачів освіти з інвалідністю чи ОМЗ / ООП, на думку Г. Афузової, спрямовані на створення рівних можливостей і забезпечення повноцінного розвитку кожного здобувача освіти з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, здібностей і цілей [Афузова, 2021, с. 69]. Розглянемо деякі особливості спеціалізовані методи та засоби навчання з урахуванням різних нозологій (таблиця 1).

Так, під час роботи зі здобувачами освіти з порушенням слуху необхідно враховувати індивідуальні освітні потреби та проводити консультації з викладачем, сім'єю здобувачів освіти та фахівцями з розвитку мовлення, які допомагають визначити ефективні методи навчання, які будуть найкраще відповідати потребам кожного студента. Найпоширенішими методами і засобами навчання здобувачів освіти із порушенням слуху є:

1) використання візуального супроводу: для покращення комунікації за допомогою зорового сприйняття використовуються різні методи й техніки – жестова мова або міміка, читання з опорою на візуальні матеріали (наприклад, використання картинок, схем чи діаграм), застосування оптичних допоміжних засобів (наприклад, збільшувального склад або телекомунікаторів);

Таблиця 1

**Спеціалізовані методи навчання для здобувачів
освіти з порушенням слуху та зору**

Спеціалізовані методи навчання	Приклади / засоби
Здобувачі освіти з порушенням слуху	
Візуальний супровід	Жестова мова, міміка, картинки, схеми, діаграми, оптичні допоміжні засоби (збільшувальні скла, телекомунікатори)
Додаткові засоби комунікації	Індивідуальні транскрипції (усні або знакові), сенсорні системи, комп'ютерні програми для полегшення спілкування
Сучасні цифрові технології	Слухові апарати, кісткові провідники, алгоритми розпізнавання мовлення, програми субтитрування
Перевірка розуміння та зворотний зв'язок	Регулярні контролі знань, уточнення матеріалу, корекція неточностей
Робота з тьюторами / фахівцями	Індивідуальні заняття з розвитку мовлення та комунікації, адаптація методів навчання до потреб здобувача
Здобувачі освіти з порушенням зору	
Шрифт Брайля та читання	Брайлівське письмо, дисплеї Брайля для електронних текстів
Збільшувальні пристрої	Лупи, збільшувальне скло, відеозбільшувачі, спеціальні програмні засоби для зчитування тексту
Альтернативні формати матеріалів	Аудіокниги, електронні тексти з озвученням (Text-to-Speech), тактильні графічні матеріали, матеріали у форматі Брайля
Наочно-графічна опора	Схеми, діаграми, візуалізоване подання понять і зв'язків між ідеями
Індивідуальний супровід та зворотний зв'язок	Додаткові пояснення матеріалу у доступній формі, адаптація темпу та обсягу навчання

2) використання додаткових засобів спілкування: для здобувачів освіти з порушенням слуху застосування додаткових засобів комунікації може бути корисним – використання індивідуальних транскрипцій (наприклад, усних або знакових мовних транскрипцій), сенсорних систем або комп'ютерних програм, що полегшують спілкування;

3) використання сучасних цифрових технологій: сучасні цифрові технології можуть бути корисними для навчання осіб із порушенням слуху. Наприклад, використання слухових апаратів або кісткових провідників, які допомагають передавати звуки, покращувати мовлення та розуміння мови, алгоритмів розпізнавання мовлення та програми субтитрування, щоб полегшити сприйняття аудіоматеріалів [Шевчук, 2021];

4) регулярна перевірка розуміння інформації та зворотний зв'язок: важливо регулярно перевіряти розуміння матеріалу та надавати здобувачам освіти зворотний зв'язок. Це допомагає уточнити зміст викладеного матеріалу, виправити можливі неточності й переконатися, що здобувач освіти повністю засвоїв інформацію;

5) робота з індивідуальними тьюторами або фахівцями: для здобувачів освіти з порушенням слуху робота з індивідуальними тьюторами або фахівцями з розвитку мовлення спрямовується на розвиток навичок комунікації та мовлення, а також адаптацію методів навчання згідно індивідуальних потреб здобувача освіти з порушенням слуху.

Для здобувачів освіти з порушеннями зору спеціалізовані методи та засоби навчання відіграють важливу роль у забезпеченні доступності освітнього процесу. Найпоширенішими методами і засобами навчання, що ефективно використовуються для підготовки таких здобувачів освіти є:

1) шрифт Брайля та читання: брайлівське письмо – це спеціальна система рельєфно-крапкового шрифту, розроблена для сліпих і слабозорих людей. Сьогодні вже існують спеціальні пристрої (дисплеї Брайля), які дають змогу отримувати доступ до електронних текстів та іншої інформації у форматі Брайля;

2) використання збільшувальних пристроїв для навчання – збільшувальне скло, лупи, відеозбільшувачі або навіть спеціальні програмні та комп'ютерні засоби для зчитування тексту. Ці пристрої допомагають читати й опрацьовувати інформацію, яка інакше була б для них важкодоступною;

3) використання альтернативних форматів матеріалів: для осіб із порушеннями зору, які не можуть використовувати звичайні друковані тексти, застосовуються альтернативні формати. Це можуть бути аудіокниги, електронні тексти з можливістю озвучення через програми «Text-to-Speech», спеціальні тактильні графічні матеріали та інші засоби у форматі Брайля;

4) використання наочно-графічної опори: для забезпечення розуміння інформації доречним є використання наочно-графічних опор – схем, діаграм або «візуальних думок» (візуалізоване подання понять і зв'язків між ідеями);

5) індивідуальний супровід та зворотний зв'язок на основі надання додаткової допомоги, пояснення навчального матеріалу у доступній формі.

Методи й засоби навчання для осіб із порушеннями зору мають бути адаптовані та індивідуалізовані згідно потреб кожного здобувача освіти. Співпраця з фахівцями у сфері освіти й розвитку є ключовим чинником для досягнення ефективних результатів навчання в умовах інклюзивної освіти.

Таким чином, під час організації освітнього процесу важливо пам'ятати, що кожен здобувач освіти з інвалідністю, ОМЗ чи ООП має певні індивідуальні нозологічні характеристики та власні індивідуальні потреби й можливості, тому методи та засоби навчання повинні бути адаптовані під конкретного здобувача освіти. Співпраця з батьками, фахівцями у сфері освіти та охорони

здоров'я сприяє забезпеченню успішного навчання й інтеграції здобувачів освіти з різними порушеннями здоров'я.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, спеціалізовані методи і засоби навчання дають змогу враховувати різноманітні особливості та потреби здобувачів освіти з ОМЗ, ООП та інвалідністю (обмеження рухливості, проблеми з мовленням або сприйняттям інформації). Використання спеціалізованих методів і засобів навчання сприяє створенню якісного інклюзивного освітнього середовища, де всі здобувачі освіти мають змогу навчатися разом, що сприяє розвитку розуміння і толерантності в усіх учасників освітнього процесу. Методи і засоби навчання, адаптовані до особливих потреб здобувачів освіти з ОМЗ та інвалідністю, допомагають почуватися більш упевнено й мотивовано в навчанні, що надалі сприяє підвищенню успішності та досягненню кращих результатів у навчанні. Загалом, використання спеціалізованих методів і засобів навчання осіб з ОМЗ та інвалідністю є важливим для забезпечення рівних можливостей та інклюзії в освіті, а також сприяє розвитку й самореалізації кожного здобувача освіти незалежно від їхніх особливих потреб.

Література

1. Антощак О. Інклюзивна освіта: шляхи від теорії до практики. *Директор школи*. 2019. № 9–10. С. 72–78.
2. Афузова Г. В. Вища освіта в контексті європейських цінностей різноманітності та інклюзії. *Вища освіта України*. 2021. Вип. 3 (82). С. 67–74.
3. Бугайчук А. Інклюзивна освіта в Україні: крок за кроком. *Директор школи. Шкільний світ*. 2019. № 3. С. 4–13.
4. Дрималовська Х. Особливості міжнародного та вітчизняного досвіду щодо розвитку інклюзії в закладах вищої освіти. *Бізнес Інформ*. 2019. № 7. С. 108–114.
5. Касьянова, О. М., Венгловська, О. А., Дем'яненко, В. І. Педагогічний супровід здобувачів з особливими освітніми потребами: теорія та стратегії реалізації. *Імідж сучасного педагога*. 2025. № 6 (225). С. 72–77. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-6\(225\)-72-77](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-6(225)-72-77)
6. Коссова-Сіліна Г. О. Забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі здобувачів освіти з особливими освітніми потребами: електронний навчальний курс. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО», 2024. 312 с.
7. Мартинчук О. Інклюзивна педагогіка в контексті розвитку сучасного наукового знання про освіту. *Osvitologia*. 2016. № 5. С. 147–151. DOI: 10.28925/2226-3012.2016.5.147151.
8. Цибуляк Н. *Ключові індикатори інклюзивного освітнього середовища в закладі вищої освіти*. Запоріжжя: БДПУ, 2024. 263 с.

9. Чупіна К. О. Порівняльний аналіз становлення інклюзивної вищої освіти в Україні та за кордоном. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. 2020. Вип. 16, № 1. С. 266–277.
10. Шевчук Г. Й. Інклюзивна освіта у вищій школі: виклики та перспективи. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2021. № 2(3). С. 151–157. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.3.2.23>
11. Ярмола Н. *Інклюзивне навчання*. Київ : ІСПП ім. Миколи Ярмаченка НАПН України, 2025. 125 с.
12. Agha, Z., EL Daou, B. The role of the special education centers in developing students' holistic wellbeing. *Journal of Education and Special Education Technology*. 2018. Vol. 4 (1). P. 1–13. DOI: <https://doi.org/10.18844/jeset.v4i1.4056>
13. Dell'Anna, S., Pellegrini, M., Ianes, D. Experiences and learning outcomes of students without special educational needs in inclusive settings: a systematic review. *International Journal of Inclusive Education*. 2019. Vol. 25 (9). P. 944–959. DOI: <https://doi.org/10.1080/13603116.2019.1592248>.
14. Ozbal, A., Eski, T. Students' and teachers' opinions about ski lessons taught by using peer teaching model. *Cypriot Journal of Educational Sciences*. 2019. Vol. 14 (2) P. 171–177. DOI: <https://doi.org/10.18844/cjes.v14i2.4136>

References

1. Antoshchak, O. (2019). Inkluzivna osvita: shliakhy vid teorii do praktyky [Inclusive education: from theory to practice]. *Dyrektor shkoly*, (9–10), 72–78 [in Ukrainian].
2. Afuzova, H. V. (2021). Vyshcha osvita v konteksti yevropeiskykh tsinnosti riznomanitnosti ta inkluzii [Higher education in the context of European values of diversity and inclusion]. *Vyshcha osvita Ukrainy*, 3(82), 67–74 [in Ukrainian].
3. Buhaychuk, A. (2019). Inkluzivna osvita v Ukraini: krok za krokom [Inclusive education in Ukraine: step by step]. *Dyrektor shkoly. Shkilnyi svit*, (3), 4–13 [in Ukrainian].
4. Drymalovska, Kh. (2019). Osoblyvosti mizhnarodnoho ta vitchezniannoho dosvidu shchodo rozvytku inkluzii v zakladakh vyshchoi osvity [Features of international and domestic experience in the development of inclusion in higher education institutions]. *Biznes Inform*, (7), 108–114 [in Ukrainian].
5. Kasyanova, O. M., Venglovska, O. A., & Demianenko, V. I. (2025). Pedagogichniy suprovod zdozvachiv z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy: teoriia ta stratehii realizatsii [Pedagogical support of students with special educational needs: theory and strategies of implementation]. *Imidzh suchasnoho pedahoha*, 6(225), 72–77. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-6\(225\)-72-77](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-6(225)-72-77) [in Ukrainian].
6. Kossova-Silina, H. O. (2024). *Zabezpechennia dodatkovoho pidtrymky v osvithnomu protsesi zdobuvachiv osvity z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy:*

- elektronnyi navchalnyi kurs [Providing additional support in the educational process of students with special educational needs: electronic course]. Bila Tserkva: BINPO DZVO «UMO» [in Ukrainian].*
7. Martynchuk, O. (2016). Inkluzivna pedahohika v konteksti rozvytku suchasnoho naukovoho znannia pro osvitu [Inclusive pedagogy in the context of the development of modern scientific knowledge about education]. *Osvitologija*, (5), 147–151. <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2016.5.147151> [in Ukrainian].
  8. Tsybuliak, N. (2024). *Kliuchovi indykatory inkluzyvnoho osvimmoho seredovyshcha v zakladi vyshchoi osvity* [Key indicators of an inclusive educational environment in higher education institution]. Zaporizhzhia: BDPU [in Ukrainian].
  9. Chupina, K. O. (2020). Porivnialnyi analiz stano vlennia inkluzyvnoi vyshchoi osvity v Ukraini ta za kordonom [Comparative analysis of the formation of inclusive higher education in Ukraine and abroad]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity (pedahohichni nauky)*, 16(1), 266–277 [in Ukrainian].
  10. Shevchuk, H. I. (2021). Inkluzivna osvita u vyshchii shkoli: vyklyky ta perspektyvy [Inclusive education in higher education: challenges and prospects]. *Akademichni studii. Seriya «Pedahohika»*, 2(3), 151–157. <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.3.2.23> [in Ukrainian].
  11. Yarmola, N. (2025). *Inkluzivne navchannia [Inclusive learning]*. Kyiv: ISPP im. Mykoly Yarmachenka NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
  12. Agha, Z., & El Daou, B. (2018). The role of the special education centers in developing students' holistic wellbeing. *Journal of Education and Special Education Technology*, 4(1), 1–13. <https://doi.org/10.18844/jeset.v4i1.4056>
  13. Dell'Anna, S., Pellegrini, M., & Ianes, D. (2019). Experiences and learning outcomes of students without special educational needs in inclusive settings: A systematic review. *International Journal of Inclusive Education*, 25(9), 944–959. <https://doi.org/10.1080/13603116.2019.1592248>
  14. Ozbal, A., & Eski, T. (2019). Students' and teachers' opinions about ski lessons taught by using peer teaching model. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 14(2), 171–177. <https://doi.org/10.18844/cjes.v14i2.4136>